

„A test ördöge”

Shakespeare bőségesen indokolta Jago gyűlöletét Othellóval szemben. *Ács János*, a kaposvári előadás rendezője azonban nem érte be a szövegből kiolvasható motívumokkal, vagy talán még azoknak is mögé akart nézni, a lélek egy szinttel mélyebb rétegeibe óhajtott bepillantani, mint a szerző. Jago, sőt kötelessége is, hogy majd négy évszázad távolából, a közben eltelt idő szellemi fegyverzetében, azóta felhalmozott emberi tapasztalás, ismeret birtokában elemesse újra a darabot, a történetet.

Előjátékot illeszt a darab elé: Othello és Jago játékos birkózását láthatjuk, amelyben a sötét bőrű vezér nyer, kétvállra fekteti beosztottját, majd sportteljesítményével olyan elégedett, mintha fordítva is történhetett volna. Naiv, nyíltszívű, nem is sejti, győzelme milyen indulatokat vált ki ellenfeléből. A jelenet bár leegyszerűsítő, banális magyarázattal szolgál minden elkövetkező eseményre, hatásos, és éppen ez a baja. Minden további magyarázatot feleslegessé tesz, utána minden további indok sápadt, bonyolult, követhetetlen szöbeszéd.

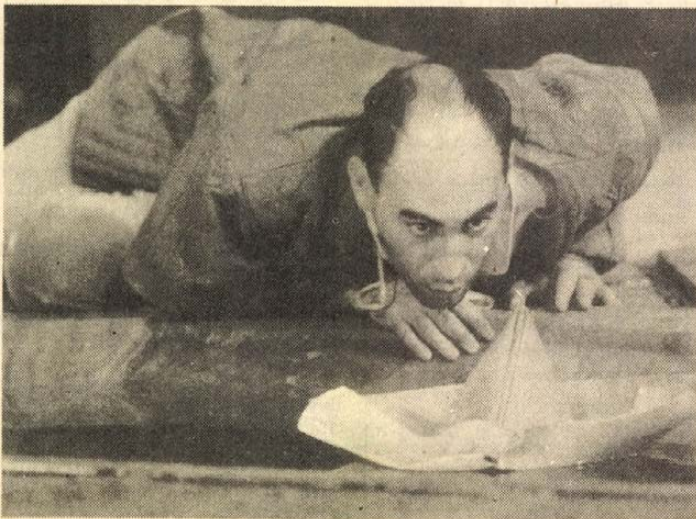
Ács János felfogásában azonban ez a birkózás nemcsak a főszereplők lelki viszonyrendszerét előlegezi és indokolja. A rendező felfedezi az események, a figurák viselkedése, jelleme mögött a testi vágyakat, vonzalmakat, az elemi testi működés problémáit, amint pszichológiai gondokat okoznak az embernek. Jago a birkózáskor testi veregetést szenved Othellótól, *Desdemona* közelsége olyan fókú testi vágyat kelt benne, amit csak önkezeléssel csillapíthat. Othellót viszont nem annyira együgyű tisztessége, hisztériája viszi bele a csapdába, hanem főképp az vakítja el, hogy Jago rátapint, szexuális nehézségei vannak szeretett asszonyával. Az intrikus célzása talibe talál, amikor a hatalmas, erős test riasztó voltáról beszélve, félreérthetetlen mozdulattal értelmezi szavait. Othellóból primitív ősemberi indulatok, sámános-rituális

reakciók törnek ki ennek hatására, mintegy levedli magáról a civilizációs mázt, a tanult viselkedést, velenceiből ismét afrikai vadember lesz. A testiség egyúttal a primitívség s a vele járó kiszolgáltatottság szinonimájaként is szerepel. A továbbiakban e két érte, a jellemnek ez a két rétege küzd benne, hogy majd csak a végzetes gyilkosság, illetve a zászlós intrikáinak lelepleződése után kerekedjen felül a velencei, akinek meg kell ölnie magát büntetésül, amiért megölt egy velenceit, *Desdemónát*.

Nem azért nem igazán hatásos ez az értelmezés, mert már máshonnan is ismerős lehet, vagy mert a megvalósítás egyes elemei átvételek. Hanem azért, mert nem árnyalja, gazdagítja a mű motívációját, inkább szinte kiszorítja, helyettesíti azt. Othello és Jago kölcsönös kisebbségi komplexusban szenved, az egyiket más-sága miatt veszi körül társadalmi előítélet, a másikat kisebb képességei szorítják ambicióinál csekélyebb szerepre. E társadalmi szituációval, a társadalomban elfoglalt hely-

zettel kapcsolatos komplexumok mögött, mellett, alatt kétségkívül fontos mozzanatot lehet mindennek testi oka vagy következménye. A borszín éppúgy testi tulajdonság, mint a fizikai erő, s a lelki minőségek is csak külső cselekvésekben nyilvánulhatnak meg. A testi motívációk azonban nem pótolhatják a teljes személyiséget. Othello tragédiájának lehet egyik oka vagy még inkább tünete, ha nem talál testi összhangra törékeny szerelmesével, de nem lehet egyetlen, kizárólagos indítéka. Márpedig a kaposvári színpadon ez a mozzanat olyan erővel jelenik meg, hogy közben hiába hangzik el sok minden egyéb is. Ráadásul ez a szexualitásra redukált magyarázat éppen napjainkban különösen szegényesnek tűnik fel. Átpolitizált figyelmünk inkább irányul a társadalmi-erkölcsi kérdések felé, a társadalom működésének zavaraira érzékenyebbek vagyunk, mint a test nyavalyáira.

Lukáts Andor pedig nagy belső energiákat mozgósítva játssza a címszerepet, tud naiv

Jago: Kulka János.

ERDEI KATALIN FELVÉTELE

és gyöngéd lenni, őrzöngésig fokozódó vadállati szenvedélyeket ábrázolni, s tud méltóságteljes tisztességgel viselkedni. Rászédhető becsületességében sem együgyű, és primitív dühöngéseiben is csak olykor súrolja a komikum határait. Pedig igazán lehetetlen helyzetekbe hozza a rendező, amikor magát karikírozva, felgerjedt bakként kell végigugrándoznia a színpadon, amikor sárral kell nőalakot mázolni a egy otfelejtett ajtólapra, amikor sámnáknét gubbasztva varázsmondókat kell mormolnia. *Kulka János* Jagoja alacsony röptű intellektusnak látszik, aki könnyen okosabb, ravaszabb Othellónál. Mintha végzett volna néhány szemesztert divatos tudományokból, ha nem is annyit, hogy értsen hozzájuk, de eleget ahhoz, hogy torz lelkét ismeretileg kiszolgálja. Amúgy kedvetlenül vagy egykedvűen intrikál, s a „test ördöge” sem fickándozik benne annyira, amennyire az előadás logikájához illenék. *Desdemona*t *Nagy-Kálóczy Eszter* törékeny gyermeknek ábrázolja, aki semmit sem ért mindabból, ami körülötte, a felnőttek körében történik. Amikor Othello háta mögé dugott virágcsokorral közeledik felé, pipiskedve-ugrálva próbálja meglesni, vajon mit hoz neki a bácsi. Ez sok mindent indokolttá tesz az előadásban: nem csoda, ha férjének szexuális gátlásai vannak vele szemben. De nemcsak a középkorú fekete férfi, hanem *Desdemona* sok érett bölcsességre, megfontolt erkölcsiségre valló szövege sem illik hozzá. A többi figurának nem jut szerep a három főhős szexuális viszonyrendszerében, következőképpen kaposvári gondossággal állítanak színpadra egy-egy jellemet a dramaturgia szükséglete szerint.

Menczel Róbert díszlete és *Torday Hajnal* ruhái a soha sehol, mindig és mindennütt dimenzióiba helyezik az előadást, *Eörsi István* új magyarázása egy hallásra mintha igazolná mindazokat a problémákat, amelyekről a fordító maga vall a műsorfüzetben.

Zappe László